SKATTENYTT

Officiellt organ för Taxeringsnämndsordförandenas Riksförbund

Nr 11-12/1959 **Årg. 9**

DISTRIBUTÖR AV
MEDDELANDEN FRÅN RIKSSKATTENÄMNDEN

Om inkomstbegreppet

Av Regeringsrättssekreteraren Hans Bylin

Leif Mutén framhåller inledningsvis i sin bok, Inkomst eller kapitalvinst, att det i boktiteln angivna problemet inte kan lösas inom ramen för ett inkomstbegrepp, som både är konsekvent och användbart. Öppen står emellertid vägen att punktvis förbättra det tillämpade inkomstbegreppet. Ett sådant förfarande kräver dock stor försiktighet. Förutom att de överlevande inkonsekvenserna framstår som än mer besvärande uppstår ofta oförutsedda inkonsekvenser på andra håll. Mutén, som beträtt den farliga vägen, begränsar sig till obligationer samt fastighetsaffärer under rörelsemässiga former. Boken omfattar en kritisk analys av gällande rätt samt vissa reformförslag. Författaren, som utvecklar mycken vältalighet vid försvaret av undersökningens snäva avgränsning, synes vara medveten om de här antydda riskerna vid partiella ingrepp. Han förefaller därjämte inte hysa några större förhoppningar att hans verk skall resultera i några reformer. Mutén har likväl anledning att vara tillfredsställd med sitt verk, vars nytta är trefaldig. Boken har inbringat sin författare en docentur. Tidigare ganska outforskade områden har bearbetats till framtida utredningsmäns fromma. Sist och icke minst har de, som syssla med praktiskt skattearbete, fått en kritisk analys av gällande rätt i fråga om obligationer och fastighetsaffärer. Den som köper boken för att skaffa sig en handbok om obligationer får på köpet en handbok om jordstyckningsrörelse och vice versa. Kort sagt problemen i bokens tvenne avsnitt äro vitt skilda från varandra.

A. Obligationsdelen.

Dispositionen följer eller är åtminstone avsedd att i stora drag överensstämma med följande schema. Gällande rätt, sam-

Open access från www.skattenytt.se, 2026-10-30 15:52:56

manfattning, kritik, översikt av utländsk rätt samt slutligen förslag till principlösningar.

Underkurs (disagio), bonus, överkurs (agio) och nominell ränta är betydelsefulla begrepp för frågan om beskattning av obligationer. För att kunna följa framställningen i boken måste man hålla innebörden av dessa begrepp i minnet.

Om en låntagare ger ut obligationer till underkurs har han lämnat långivaren en kapitalrabatt, disagio. Gäldenären kan slippa ifrån rabatten om han i stället utfärdar obligationer, som löper med högre nominell ränta. Rabatten kan därför sägas utgöra en kapitalisering av den räntehöjning, som erfordrats för att emissionen skulle kunna ske till pari (jfr af Klercker, Resultatutjämning mellan olika beskattningsår). Inlösenbonus är av samma natur som disagio men aktualiseras först vid lånets inlösning.

Vid motsatt förhållande talar man om agio d. v. s. låntagaren utlämnar obligationer till överkurs. I stället för agio kan låntagaren emittera obligationerna till pari, men löpande med lägre nominell ränta. Agiodelen kan därför ses som en kompensation från långivaren till låntagaren för att den senare utfäst en nominell ränta, som är högre än marknadsräntan. Överkursen, agio, kan även betecknas såsom kapitaliserade värdet av den del av lånets nominella förräntning, som överstiger marknadsräntan.

Resonemanget om disagio och agio är icke uteslutande bundet till emission utan kan med vissa modifikationer även tillämpas vid successiva äganderättsövergångar. Anledningen till modifikationerna är att över- och underkurs i dessa fall icke endast utgör räntekompensation utan även sammanhänger med bl. a. låntagarens förändrade solvens och rubbningar i marknadsläget.

Som nämnts utgör agio och disagio vid emission i realiteten kapitaliserad ränta. Vid bedömande av den effektiva förräntningen av obligationer måste därför såväl nominell ränta som eventuell över- eller underkurs beaktas. Det kan därför ifrågasättas om man vid beskattningen inte skulle behandla realiserad kursändring på samma sätt som formell ränta. Av Muténs undersökning framgår emellertid att detta ej är förenligt med gällande rätt. Vårt skattemässiga räntebegrepp är således, hävdar författaren, icke realekonomiskt utan formellt, därvid bortses dock från sparobligationerna. Skatterättsligt beaktas därför kursväxlingar såsom kapitalvärdeförändringar och icke såsom realiserad kapitalränta, ehuru gränsdragningen, som framgår av det följande, i vissa fall saknar betydelse. Mutén är emellertid tveksam om rådande fasta praxis i fråga om det formella räntebegreppet grundar sig på praktiska eller principiella skäl.

I fråga om det formella räntebegreppet kan man i stort instämma med författaren. Konstruktionen har emellertid vissa sprickor. En av dessa har uppstått genom beskattningen av indexkompensation såsom inkomst av kapital (RÅ 1943 not 379). Mutén vill dock inte kännas vid denna spricka. Han anser nämligen att den skattemässiga behandlingen av indexkompensation överensstämmer med ett formellt räntebegrepp. Något klart skäl för ståndpunkten lämnar författaren likväl inte. En antydan till skäl ligger i den omständigheten, att Mutén sammanställer förenämnda notisfall med RÅ 1943 ref: 19. Enligt referatmålet medgavs en fastighetsägare avdrag för den indexkompen-

Open access från www.skattenytt.se, 2026-10-30 15:52:56

sation, som mottagaren beskattades för i notisfallet. Mutén har emellertid i annat sammanhang i boken hävdat, att låntagares avdragsrätt för kapitalanskaffningskostnader grundar sig på stadgandet om driftskostnader i 20 § KL. Utgången i referatmålet torde därför inte hjälpa författaren i hans strävan att förena beskattning av indexkompensation med ett formellt räntebegrepp. Man kan däremot få bilden att stämma om man till ränta hänför allt som utbetalas eller uppbärs utöver det nominella kapitalet. Det kan emellertid tänkas att en del teoretiker inte vill likställa indexkompensationen med ränta i andra fall än i fråga om räntebärande lån. En sådan gräns medför dock otillfredsställande resultat. Det här förda resonemanget för snarare fram till den inställningen att den skatterättsliga behandlingen av indexkompensation utgör ett av de undantagsfall, där det formella räntebegreppet sprängts. Åke Hellner har i sin avhandling "Periodiskt understöd och underskott" (s. 316) indirekt framfört en liknande tankegång i samband med tolkning av nyssnämnda två rättsfall.[1]

Då man för obligationernas del skall överblicka konsekvenserna av det gällande — i huvudsak — formella räntebegreppet finns skäl att först stanna vid värdepapper, vars nominella avkastning beskattas såsom inkomst av kapital. Vad som gäller för över- och underkurs i fråga om dylika "kapitalobligationer" är nämligen giltigt, ehuru endast delvis även för andra obligationsgrupper. Till "kapitalobligationer" räknas bl. a. av rörelseidkare utanför rörelsen innehavda värdepapper. Dessa obligationer torde Mutén avse med följande uttalande å sidan 112.

"För övriga värdepapper i rörelse är beskattningsreglerna direkt jämförbara med dem för inkomst av kapital."

Genom ett redaktionsfel har den citerade satsen emellertid blivit missvisande, vilket påpekas till läsarens hjälp. För denna grupp har det formella räntebegreppet ateslutande relevans. Över- och underkurs kan vid beskattningen därför endast beaktas jämlikt bestämmelserna i 35 § och 36 § KL. Dessa bestämmelser är, såsom författaren uttalar, varken lämpade eller avsedda att tillgodose avkastningssynpunkter.

Om man därefter betraktar disagio vid emission finner man, att den är avdragsgill för låntagaren. Enligt Muténs uppfattning utgör rabattens egenskap av kapitalanskaffningskostnad grunden för avdragsrätt. Sådan kostnad är i allmänhet avdragsgill redan jämlikt 20 § KL. På grund härav, framhåller författaren, saknar frågeställningen, formellt eller realekonomiskt räntebegrepp, betydelse i fråga om avdragsrätten. Kapitalrabatt kan emellertid dras av såsom kostnad redan under emissionsåret under det att nominell ränta endast kan avföras såsom utgift det år den hänför sig till. Gäldenärens val mellan parilån med viss nominell ränta och disagiolån med lägre ränta har därför betydelse för frågan om beskattningsår.

Mellan låntagares och långivares beskattning råder inkongruens. Borgenären undgår ofta beskattning för den av gäldenären avdragna kapitalrabatten. Detta inses lätt om man erinrar sig vad som sagts om "kapitalobligationer", nämligen att kursvinst endast beskattas jämlikt reglerna om realisationsvinst.

Tillhör obligationerna långivarens rörelse måste man skilja mellan värdepapper, som utgör omsättningstillgångar och

Open access från www.skattenytt.se, 2026-10-30 15:52:56

sådana som utgör anläggningstillgångar. Varuobligationer behandlas i stort sett i likhet med andra lagertillgångar. Detta innebär att alla värdeförändringar beaktas i samband med avyttring. Långivaren beskattas således för kursstegring vid realisation och blir därigenom i allmänhet beskattad för disagio. Här saknar räntebegreppet således betydelse för beskattningen. Beskattningen påverkas emellertid inte av kursstegring så länge obligationerna förblir orealiserade.

Det återstår att se hur kapitalrabatten behandlas då den avser obligationer, som räknas till anläggningstillgångar i långivarens rörelse. I dessa fall får det formella räntebegreppet effekt genom att kursstegring endast beskattas jämlikt 35 § KL. Principiellt kan likväl avdrag för driftförlust å sådana värdepepper medges i rörelsen. Då såsom nyss nämnts kursvinsten endast beskattas såsom realisationsvinst föreligger den slags skevhet, som kallas imparitet, d. v. s. avseende fästes vid förluster utan att motsvarande vinster beskattas.

Här kan det vara lämpligt att dröja några ögonblick vid frågan om driftförlust contra kapitalförlust å "anläggningsobligationer". Mutén konstaterar att någon hjälp till lösning varken lämnas i förarbeten eller i praxis. Han anser emellertid att vad som gäller för aktier också får anses tillämpligt för obligationer. Detta har medfört att boken även innehåller både rättsfall och synpunkter angående aktier. Bl. a. påvisar Mutén att tidigare praxis i fråga om kapitalförlust fäst avseende vid förlustens art medan det avgörande numera synes ligga i den drabbade tillgångens art. Liksom Lundevall säger Mutén, att det är svårare att förebringa bevisning om förlust å organisationsaktier än å inventarieaktier i övrigt. Påståendet kan inte motsägas. Därutöver skulle man emellertid vilja tillfoga, att vad som i dessa sammanhang i allmänhet presenteras såsom förlust oftast är enbart en bokföringsmässig förlust, vilken uppstått genom överförande av dolda reserver till moderbolaget.

Låntagarens avdragsrätt för disagio i samband med emission har redan konstaterats. Med hänsyn till denna rätt synes det naturligt att denne, som är fallet vid inkomst av rörelse, beskattas för agiovinst.[2] Beskattningen skall spridas över lånets löptid. Författaren understryker att myndigheterna inte kan framtvinga beskattning redan emissionsåret. Denna oförmåga skapar imparitet då, såsom framgått, disagio kan dras av omedelbart. Gäldenären kan emellertid, utan att bryta mot god köpmannased, i ett undantagsfall taga upp agio såsom intäkt redan under emissionsåret.

Liksom i fråga om disagio föreligger även inkongruens mellan gäldenärens och borgenärens beskattning beträffande agio. Långivaren får naturligtvis inte avdrag för den hos låntagaren, rörelseidkaren, beskattade agiovinsten. Avdrag kan nämligen endast medges för agio i enlighet med reglerna om realisationsförlust i 36 § KL därest obligationerna inte tillhör omsättningstillgångar. I fråga om sistnämnda tillgångar erhålles avdrag i samband med varulagervärderingen. Då, såsom framhållits, kursstegring endast beaktas vid avyttring råder imparitet även i detta fall. Motsvarande imparitet förefinns vid all rörelsebeskattning, när lager drabbas av prisfall före avyttringen. Man kan därför inte jämföra denna imparitet med den förut påtalade, vilken har större spännvidd.

Open access från www.skattenytt.se, 2026-10-30 15:52:56

Slutligen några ord om ett företags affärer i egna obligationer. Mutén framhåller att sådana värdepapper inte är avsedda att omsättas i rörelsen. För att få dessa att passa in i bilden laborerar han i fråga om vinstgivande affärer med begreppet inbesparad lånekostnad och vid förtidsinlösen med begreppet avdragsgill kostnad för kreditvård.

I övergången till det kritiska avsnittet påpekar författaren att även om ett realekonomiskt synsätt i allmänhet måste avvisas såsom hjälp vid lagtolkning, ett sådant likväl kan tjäna till ledning vid lagstiftning. Detta uttalande anger ramen för Muténs fortsatta framställning. I denna utvecklar han även sin syn på vissa av det formella räntebegreppets inkonsekvenser, vilka författaren redan påtalat i undersökningen av gällande rätt.

Mutén jämför olika former av lån med utgångspunkt från bl. a. skattens neutralitet. Med detta uttryck avses, att beskattningen är inrättad så att den inte påverkar individens handlande t. ex. i valet mellan olika former av lån. Två lån, som före skatt synes lika ur låntagarens synvinkel, bör även efter skatt framstå såsom lika. Genom en ekonomisk undersökning visar författaren, att låntagaren erhåller skattekredit vid vissa typer av lån. Så t. ex. är förhållandet med disagio- och bonuslån under det att denna förmån saknas vid motsvarande parilån. Detta sammanhänger med tidigare påvisad möjlighet att redan under emissionsåret dra av kapitalrabatten. Emellertid anser författaren att inkonsekvensen, sedd från synpunkten skattens neutralitet, saknar större betydelse. Det är däremot av större vikt, anser Mutén, att långivarens beskattning inte medför fördelar vid en viss typ av lån. Härvidlag brister nuvarande beskattningssystem, anser han, enär lån med kapitalrabatt och bonus gynnas framför parilån. Beträffande agiolån är förhållandet motsatt, d. v. s. de missgynnas.

Det nyss sagda illustrerar Mutén med följande exempel. Vid sjunkande ränteläge handlar obligationsägarna A och B var och en på sitt sätt. A säljer sina värdepapper till överkurs. Han beskattas inte för denna, då han innehaft obligationerna under längre tid än fem år. För valutan köper A nya obligationer till pari, vilkas nominella ränta anpassats till det nya ränteläget. För tiden mellan avyttringen och de gamla obligationernas inlösendag får han vidkännas lägre ränteinkomst än han hade fått om han avstått från avyttringen. Hans inkomstskatt sjunker emellertid i motsvarande grad. A förbrukar sin ränteintäkt. — B, som behåller sina obligationer, sparar en del av sin högre ränteintäkt. Det är hans avsikt att på inlösendagen köpa samma slags värdepapper, som A skaffat. Trots sparandet förslår ränteavkastningen till B:s konsumtion, som inte är mindre än A:s. Efter inlösningen förmår B likväl inte att placera lika stort kapital som A i nya obligationer. Anledningen härtill är att B:s högre ränteinkomst beskattats. Författaren understryker, att A:s obeskattade kursvinst inte utgör något annat än ersättning för att A under begränsad tid avstått från den del av kursvinstens förräntning, som överstiger den marknadsmässiga. Därför framstår kursvinstens skattefrihet såsom ett privilegium. Detta skulle utjämnas den dag man vore beredd att ge B avdrag för den del av den årliga ränteavkastningen, som inte längre motsvarar kapitalets marknadsmässiga förräntning.

Slutligen påvisar Mutén inkonsekvenser, som föranledes av olika inkomstbe-

Open access från www.skattenytt.se, 2026-10-30 15:52:56

grepp för omsättnings- och anläggningstillgångar i rörelse. Kritikens utgångspunkt är att en obligations hela avkastning under löptiden skall tas till beskattning, dock endast en gång. Man har med andra ord krav på kontinuitet i beskattningen. Systemet för kontinuerlig beskattning av obligationers avkastning brister emellertid om obligationer samtidigt växlar både ägare och karaktär från omsättnigs- till anläggningstillgångar eller vice versa. Skulden till denna diskontinuitet är enligt författarens mening den omständigheten att nyssnämnda system utformats under inflytande av köplagens bestämmelser om fördelning av avkastning mellan säljare och köpare. Såsom exempel på tänkbara inkonsekvenser vid beskattningen återges här följande exempel från sidan 141:

a) "A, som driver penningrörelse, är säljare och får avdrag för förlust motsvarande kursfall på grund av marknadens höjda ränteanspråk. B, en enskild placerare, är köpare och tillgodogör sig obligationens värdemognad som kompensation för den låga räntan, men slipper skatta för den förra.

b) B är i stället säljare och förvägras avdrag för samma förlust som under a), men köparen A får det oaktat skatta för hela värdemognaden.

c) A är säljare och får skatta för vinst, motsvarande kursstegring på grund av marknadens sänkta ränteanspråk. Köparen B, som får skatta för hela räntan, förvägras avdrag för utgiven överkurs.

d) B är säljare och slipper skatta för samma vinst som under c), men köparen A får likväl avdrag för obligationens kursfall fram till inlösensdagen.

I fallen a) och d) blir den sammanlagda beskattningen lägre än den som skulle ägt rum, om obligationen för både A och B tillhört samma tillgångskategori, medan åter i fallen b) och c) den sammanlagda beskattningen blir högre."

Av den kritiska undersökningen har Mutén dragit den slutsatsen, att reglerna för beskattning av långivare bör ta hänsyn till disagio, bonus och agio. Samtidigt måste emellertid även bestämmelserna om avkastningens beskattning hos successiva ägare omläggas. Vid reformen kan, enligt författaren, bortses från impariteten, då denna får anses såsom endast ett teoretiskt problem. Mutén inskränker därför sin strävan till att försöka åstadkomma kongruens och kontinuitet. På grund härav begränsas reformen till obligationer, vars avkastning redovisas såsom inkomst av kapital.

Såsom tänkbar men mindre god lösning avfärdas införandet av en generell kapitalvinstbeskattning. Den rekommenderade metoden innebär i stället tillämpning av samma princip, som ligger till grund för beskattning av engångsersättning för upplåtelse av nyttjanderätt till fastighet på begränsad tid. Beskattning av sådan ersättning grundas på den omständigheten att ersättningen kan konsumeras utan att motsvarande tillgång för all framtid går ur innehavarens hand. Samma resonemang kan enligt författaren tillämpas i fråga om tidsbegränsade obligationer. Detta inses lätt om man erinrar sig exemplet å föreg. sida i denna framställning. Av exemplet framgick ju att överkursen vid avyttring av en obligation kan konsumeras under återstående löptid utan att säljarens kapitalställning blir sämre än vad den skulle blivit därest han behållit obligationen. Förvärvare av dylik obligation måste emellertid räkna med avskrivning på överkursen för att kapitalet skall

Open access från www.skattenytt.se, 2026-10-30 15:52:56

förbli ograverat. Även i detta fall råder analogt förhållande med engångsersättning för nyttjanderätt. Förvärvare av sådan tidsbegränsad rättighet måste nämligen också räkna med avskrivning.

Differenser mellan obligationers emissions- och inlösenskurs kan betraktas på liknande sätt. Det har förut konstaterats, att sådana differenser inte utgör något annat än gottgörelse för skillnad mellan nominell och marknadsmässig ränta.

Beträffande detaljutformningen av Muténs förslag märkes följande. Överkurs vid avyttring av obligation beskattas omedelbart hos överlåtaren. Förvärvaren, som erhåller avdrag för överkurs, kan välja mellan direkt avdrag eller fördelning av avdraget på obligationens återstående löptid. Om den senare innehavaren avyttrar obligationen måste avdraget emellertid åtnjutas senast vid avyttringen. För överkurs vid emission anser Mutén, att nuvarande regler för beskattning av agio skall gälla. Skulle utgivaren skilja sig från obligationen först en tid efter emissionen och föreligger då överkurs utöver emissionskursen föreslås en utvidgning av nuvarande beskattning för agio. För närvarande beskattas sådan överkurs — vid avyttring inom fem år från utgivandet — såsom realisationsvinst. I den mån överkursen enligt förslaget inte kommer att beskattas såsom realisationsvinst anser Mutén, att den skall beskattas såsom inkomst av kapital. Här skulle luckan i beskattningen av den reella avkastningen således täppas till på samma sätt såsom vid avyttring av skog i samband med marken.

Förekommer underkurs vid avyttring under löptiden föreslås följande regler. Vid avyttringen får avyttraren avdrag för skillnaden mellan förvärvs- och avyttringskurs. Däremot skall förvärvaren beskattas först vid avyttring eller inlösen. Därvid till beskattning tages skillnaden mellan inlösens- och respektive avyttringskurs och förvärvskurs.

Avdragsrätt för underkurs föreslås i fall förlust realiseras i samband med avyttring till underkurs. I den mån avdraget inte kan utnyttjas jämlikt 36 § KL bör avdrag medges vid beräkning av inkomst av kapital. Av praktiska skäl måste avdrag även tolereras för rena kapitalförluster.

Såsom framgår av redogörelsen för det föreslagna systemet innebär detta en nästan fullständig kapitalvinstbeskattning kombinerad med avdragsrätt för kapitalförlust.

Mutén är medveten om att den föreslagna metoden har brister. Såsom exempel nämner författaren den hårda beskattning, som drabbar engångskompensation avseende ränta för avsevärd framtid. — Mutén framlägger även en alternativ lösning i form av ett nedbantat förslag, där endast förutberäkneliga kursdifferenser beaktas.

Ett avsnitt i boken har även ägnats realisationsvinstbeskattning av obligationer. Ehuru kritisk föranleder granskningen inte något författarens förslag till ändring av gällande regler. Med hänsyn härtill riktas först nu uppmärksamheten på detta område. Delar av detta synes mindre givande än boken i övrigt. Hit får man räkna författarens spekulationer om och i vilken utsträckning praxis i fråga om vissa stämpelavgifter kan tjäna till ledning för svar på spörsmålet huruvida kapitalomsättning ägt rum eller ej. — Till dess frågan lösts i praxis måste man även ställa sig tvivlande inför författarens påstående, att kontraktsenlig

Open access från www.skattenytt.se, 2026-10-30 15:52:56

inlösen eller utlottning bör anses såsom tvångsavyttring.

I nyssnämnda avsnitt har Mutén gjort några rättsfallsanalyser som förtjänar uppmärksamhet. Först RÅ 1954 ref. 7, vilket bl. a. avsåg frågan om en aktieägare i Telefonaktiebolaget L. M Ericsson skulle beskattas för förtäckt utdelning på grund av att denne i egenskap av aktieägare erhållit företrädesrätt att till pari teckna av bolaget utgivna förlagsbevis. I enlighet med utslaget i målet gick aktieägaren fri från beskattning. I den skatterättsliga debatten har rättsfallet tolkats på skilda sätt. Enligt en därvid förfäktad uppfattning uteblev beskattningen av aktieägaren emedan något kapital inte kunde anses ha uttagaits ur bolaget genom begagnandet av teckningsrätten. Man har med andra ord betraktat förhållandet ungefär på samma sätt som vid fondemission. Författaren har här en annan uppfattning. Han framhåller, att bolaget hade kunnat avyttra lånet mot överkurs på öppna marknaden. I stället hade emellertid bolaget, som principiellt är skattskyldigt för överkurs, låtit aktieägarna förfoga över agiovinsten. Genom en analogi med bolags skattskyldighet vid avyttring mot underpris av omsättningstillgångar till aktieägare kommer Mutén fram till den uppfattningen att teckningsrätternas värde principiellt ansetts utgöra utdelning från bolaget. Förklaringen till den likväl uteblivna beskattningen i målet vill författaren söka i de enskilda omständigheterna.

I målet var även fråga om aktieägarens beskattning för realisationsvinst genom försäljning av de tecknade förlagsbevisen. Mutén understryker att hans tolkning av frågan om förtäckt utdelning — till skillnad från den motsatta uppfattningen — försonar utgången i målet med stadgad praxis beträffande beräkning av realisationsvinst.

Författarens principiella tolkning verkar övertygande. Den rimmar även väl med RR:ns skrivsätt, att sådana omständigheter icke visats föreligga, att värdet av de den skattskyldige på grund av eget innehav av aktier i bolaget tillkommande 2.488 teckningsrätterna kunde anses utgöra utdelning från bolaget.

Däremot verkar inte samtliga Muténs skäl godtagbara i följande citat från sidan 83: "Det synes tydligt ha visats i målet, att teckningsrätternas värde, per aktie räknat, var så ringa, att en ägare av några enstaka aktier på grund av gällande beräkningsgrunder för fondstämpel och kurtage i praktiken var förhindrad att för sin del realisera något värde av dem. Det var också uppenbart, att övervärdet på förlagsbevisen icke, i varje fall icke väsentligt, översteg det övervärde, som utgivna industrilån regelmässigt brukar erhålla för att säkra en lyckad emission — en som bolaget uppgav förhållandevis billig reklamkostnad.

Att i målet den skattskyldige var ägare till så många aktier i bolaget, att värdet av teckningsrätterna för hans del var att räkna med som en icke oväsentlig post, kunde, vid det förhållande, att deras värde hos ett stort antal aktieägare icke utnyttjats eller, om de utnyttjats, icke rimligen kunnat beskattas, i likformighetens intresse knappast föranleda annat betraktelsesätt. Så mycket mindre hade detta kunnat vara fallet, som man knappast heller för bolagets del kunnat fastställa något belopp som skulle uttrycka det 'utdelade agiot'."

Snarare är det väl så att det i förväg inte kan bedömas om en teckningsrätt

Open access från www.skattenytt.se, 2026-10-30 15:52:56

har något värde. Olika värden kan t. ex. föreligga under teckningsperioden.[3] På grund härav kan företrädesrätt att teckna obligationer inte generellt anses såsom utdelning (jfr ovan, sådana omständigheter icke visats . . .).

Övriga rättsfallsanalyser beträffande realisationsvinst, vilka förtjäna närmare studium, återfinns på sidorna 100—104. Förutom att hänvisningen å sid. 100 skall avse IV B 2 d i stället för IV B 2 c synes författaren råkat ut för en malör vid tolkningen av rättsfallen RÅ 1937 not 558 och 1942 not 532. Det bör emellertid framhållas, att Mutén i en fotnot låtit påskina en annan tolkning, som förefaller vara riktig. Då framställningen i texten delvis är missvisande eller åtminstone dunkel skall detta avsnitt detaljgranskas.

Frågeställningen avser ett gränsfall, nämligen beräkning av anskaffningsvärde för obligation, som vid konvertering erhållits till "överkurs" (citerat här). Det föreligger således skilda värden för den inlösta och den nya obligationen. I förtydligande syfte lämnas här följande exempel. Ägaren till obligationen A kan välja mellan att låta inlösa A till pari, 100 kronor, eller i utbyte mottaga obligationen B, nominellt värde 100 kronor, jämte 5 kronor såsom konverteringsgottgörelse. B-seriens obligationer är med andra ord inte värda mer än 95 kronor å öppna marknaden. Mutén diskuterar två tänkbara lösningar av frågan om konverteringsgottgörelsens behandling vid beräkning av realisationsvinst. Det alternativ författaren väljer synes vara det rätta. Detta innebär, att A skall anses inlöst till pari samt att konverteringsgottgörelse hänförs till förvärvet av B. Om ägaren inom fem år från konverteringen avyttrar B för 105 kronor blir realisationsvinsten således 10 kronor (105—95). Resultatet kan med författarens terminologi sammanfattas sålunda. "Överkursen" (citerat här) utgör icke överkurs vid inlösen av A utan anses såsom underkurs vid förvärvet av B.

I överenstämmelse med den andra av författaren diskuterade lösningen skulle A genom inlösningen anses ha avyttrats för 105 kronor. B finge följaktligen anses förvärvad till pari. Till utgångspunkt för detta alternativ, som Mutén visserligen sedermera förkastar, tar författaren de nyssnämnda rättsfallen. I dessa hade beskattnigsnämnderna, vilkas beslut lämnats utan ändring av skattedomstolarna, ansett att vid konvertering förvärvade obligationer erhållits till pari. Utgången synes — ehuru allenast skenbart — märklig, enär B-obligationerna noterats över pari vid den i målet aktuella tidpunkten. I rättsfallet från år 1937 gällde detta emellertid endast ett fåtal av där förekommande obligationer. Med hänsyn till såväl sistnämnda omständighet som det sätt på vilket den skattskyldige utförde sin talan i rättsfallet från år 1942 torde man inte äga rätt att se utgången i målen såsom principiell.[4] I rättsfallen förelåg därjämte andra förutsättningar än i exemplet, vilket torde framgå av det sagda. Samtliga obligationer, som kunnat föranleda en annan utgång i målen, var nämligen noterade över pari. Man kan således inte av utgången dra den slutsatsen att B-obligationen i exemplet skall anses såsom förvärvad till pari. Författaren, som även konstaterat skillnaden i förutsättningar, drar likväl en sådan slutsats, då han diskuterar sitt andra alternativ. Till stöd för sitt resonemang åberopar Mutén å sidan 101 ett uttalande av Gei-

Open access från www.skattenytt.se, 2026-10-30 15:52:56

jer. Detta bygger emellertid på ett bonusfall med så speciella förutsättningar att det inte synes kunna åberopas ens i sammanhang med exemplets bonusfall. I vårt fall torde Geijers uttalande inte kunna tillämpas på notisfallen, där någon bonus inte var aktuell. För att få konstruktionen att stämma med utgången i notisfallen manipulerar Mutén med underkurs beträffande A. Vid konverteringen täcks denna underkurs av B:s verkliga överkurs. A kunde därför anses inlöst till pari och B förvärvad likaledes till pari. I boken, sidan 101, utvecklas detta resonemang på följande sätt:

"I båda fallen ansågs realisationsvinst föreligga, varvid beskattning skedde för skillnaden mellan försäljningssumman och de nya obligationernas värde vid tiden för utbytet.

Intressant än nu att notera, att i båda fallen detta värde sattes till det nominella, oaktat både vid 1933 och 1936 års konverteringar någon emission till pari på öppna marknaden över huvud taget icke ägt rum, utan den fria tranchen i sin helhet avyttrats till en i vissa fall mycket väsentlig överkurs.

Innebörden av dessa båda utslag är således, att preferenskursen på de nya obligationerna, vilken tillerkänts innehavare av gamla obligationer, ansågs som en förmån i samband med avslutandet av den nya lånetransaktionen, icke som en extra bonus vid likviderandet av den gamla. Konstruktionen är således — analog f. ö. med Geijers ovan (sid. 72) citerade resonemang — att de gamla obligationerna vid utbytet ansetts inlösta till den i de ursprungliga lånevillkoren bestämda kursen, pari. De nya obligationer, som förvärvats genom utbyte, har med hänsyn till de gamla obligationernas så fixerade värde kunnat anses anskaffade till pari. Man har därmed undvikit att anse lånet inlöst delvis till pari, delvis till överkurs. I formellt hänseende synes konstruktionen klar."

Det har därjämte framhållits, att Mutén förkastat det senast behandlade alternativet. Vidare bör nämnas, att författaren tillstår, att hans resonemang i detta fall bygger på en konstruktion, som våldför de faktiska omständigheterna. Därmed avses det förhållandet, att notisfallen inte är några bonusfall. Det kan därför synas onödigt att — såsom här skett — åter dra upp detta alternativ och därigenom fresta läsarens tålamod. Detaljgranskningen må emellertid ursäktas med en hänvisning till bokens svårtillgänglighet i detta avsnitt.

Till slut skall här också några allmänna synpunkter framläggas. Dessförinnan dock några rader om en fråga i samband med lagtolkning. Såsom exempel på extensiv lagtolkning anger författaren å sidan 68 rättsfallet RÅ 1957 ref. 44. I detta medgavs en kontantredovisande jordbrukare — sedan 1951 års lagstiftning trätt i kraft — avdrag för substansminskning å grustäkt. Syftet med 1951 års lagstiftning var, som bekant, endast att skapa regler för bokföringsmässig redovisning av inkomst från jordbruksfastighet. Avsikten var således inte att genomföra någon ändring av inkomstbegreppet för jordbrukare, som redovisade enligt kontantprincipen. Dylika jordbrukare hade i enlighet med tidigare praxis erhållit avdrag för substansminskning. Denna praxis får anses stadgad ända från tiden före ikraftträdandet av KL. Det torde krävas ett uttryckligt lagstadgande för att bryta en dylik praxis. Den omständigheten att genom 1951 års lagstiftning

Open access från www.skattenytt.se, 2026-10-30 15:52:56

en särskild regel infördes angående substansminskning kan inte anses såsom anledning till att ändra praxis angående beräkning av inkomst från kontantredovisad jordbruksfastighet. Utgången i referatmålet synes därför inte, såsom Mutén hävdar, exemplifiera en extensiv lagtolkning.

Det har här även i ett annat fall framförts reservation mot författarens tolkning av rättsfall. Dessa detaljanmärkningar rubbar emellertid inte bilden av Mutén såsom en tillförlitlig tolkare av rättsfall.

De resultat till vilka författaren kommit genom sin utredning förefaller i stort sett såsom godtagbara. Man vill kanske reservera sig något mot partiet om indexkompensation. Mutén tillhandahåller där olika lösningar så avpassade att det ser ut som om han önskar att de skall tillfredsställa rådande skilda uppfattningar i denna fråga. Läsaren får därigenom inte klart för sig vilken uppfattning författaren har själv. Till reservationen bidrar även den omständigheten att Mutén vid ett par tillfällen karaktäriserar indexkompensation såsom skenbar vinst.

Det har här inledningsvis antytts, att partiella reformer kan åstadkomma skador inom andra områden än det nydaningen avser. Muténs förslag synes emellertid inte medföra sådana verkningar, om det genomfördes. Författaren har nämligen undvikit riskerna genom att begränsa utredningen till ett inte endast litet utan även särdeles speciellt område. De problem författaren behandlat förekommer emellertid även inom andra områden. Hit hör t. ex. icke yrkesmässig avyttring av fastighet, då lånen är bundna till en från det allmänna ränteläget avvikande ränta.

En författare måste vara road av sitt arbete, om inte förmedlas lätt hans olust till läsaren. Avsnittet om obligationer synes emellertid vara skrivet av en intresserad författare. Stundom verkar författaren nästan ha varit lite väl road av sin förmåga att anlägga synpunkter. Denna avdelning torde nämligen ha kunnat bli mer lättläst om Mutén utelämnat en del i framställningen insprängda reflektioner, visserligen nödvändiga vid författarens tysta prövning av sin tankegång men inte för läsarens upplysning. Trots detta imponerar emellertid detta avsnitt och man får respekt för författaren genom den tankeskapande förmåga, som avslöjas i boken.

I formellt hänseende synes emellertid Mutén inte ha lyckats i samma utsträckning som i sak. Författaren har nämligen inte strikt hållit sig till den uppdragna planen. Kritiska synpunkter framföres sålunda inte endast i det kritiska avsnittet utan även på andra ställen i framställningen. Härigenom försvåras läsarens strävan såväl att hålla isär detaljer som att få ett fast grepp om vad författaren menat. Då Mutén således inte helt bemästrat arbetets speciella uppläggning kan man ifrågasätta om en sådan disposition överhuvud är lämplig när frågorna är så pass komplicerade, som i denna del av boken. Med hänsyn till det behandlade områdets särskilda natur borde författaren kanske ha underlättat läsarens arbete genom att lämna definitioner i det pedagogiska ögonblicket. Så t. ex. presenteras kapitalrabatt å sidan 32 men begreppets innebörd klargöres först i sammanfattningen å sidan 132.

B. Fastighetsdelen.

I detta avsnitt behandlas såväl jordstyckningsrörelse som annan yrkesmässig fastighetsförsäljning.

Open access från www.skattenytt.se, 2026-10-30 15:52:56

Mutén konstaterar att gränsen mellan jordstyckningsrörelse och icke yrkesmässig avyttring av fastighet är svår att fastställa. Härtill bidrar att man — i brist på lagregler — huvudsakligen måste söka kunskap om gällande rätt genom studium av rättspraxis. För gränsbestämningen saknar ofta syftet med markens förvärv betydelse. Detta sammanhänger med det förhållandet att spekulationssyfte inte i och för sig konstituerar rörelse. Genom klumpförsäljning realiserad spekulationsvinst beskattas som bekant jämlikt bestämmelserna om realisationsvinst. Är syftet vid förvärvet däremot inriktat på att förverkliga spekulationsvinst genom försäljning av tomter kan marken redan vid förvärvet erhålla karaktär av varulager. I andra fall än sådana där förvärvet omedelbart följs av en serie tomtförsäljningar är det emellertid svårt att konstatera om dylikt syfte förefunnits vid förvärvet. För besvarandet av frågan om jordstyckningsrörelse föreligger är man därför ofta hänvisad till yttre kriterier. Så t. ex. kan vissa omständigheter — sedda tillsammans — konstituera rörelse. Förekommer sådan omständighet ensam eller har den tillkommit i annat syfte än att möjliggöra yrkesmässig försäljning av tomter behöver den emellertid inte indicera rörelse, framhåller författaren. Såsom exempel på dylik omständighet skulle man vilja nämna byggnadsplan, som skattskyldig nödgats upprätta för att kunna avskilja en eller annan tomt för särskilt ändamål. Därest de verkliga tomtförsäljningarna börjar först fem à sex år senare torde man nämligen icke utan vidare kunna påstå att rörelsen begynt redan vid upprättandet av planen. — På grund av svårigheter att dra säkra slutsatser av olika yttre kriterier blir, enligt författaren, i sista hand vissa krav på varaktighet och regelmässighet avgörande. Mutén beskriver innebörden av detta krav på följande sätt. "... det skall vara fråga om icke alltför sporadiskt förekommande, upprepade försäljningar, för att dessa skall kunna konstituera yrkesmässig verksamhet." Trots att rättsfallsmaterialet inte ger klart belägg tror sig författaren kunna konstatera att detta krav i praxis, då andra indicier saknas, anses uppfyllt först då fem tomter sålts under ett icke alltför avsevärt antal år.

Mutén konstaterar att rättsosäkerheten är besvärande inom området för jordstyckningsrörelse. Denna slutsats väcker ingen större förvåning med hänsyn till att de flesta avgöranden måste grundas på en värdering av omständigheterna i målen. Såsom botemedel rekommenderar författaren antingen en generell beskattning av vinst vid tomtförsäljning eller en begränsning av beskattningen till vinst, som kan härledas ur den skattskyldiges verksamhet såsom tomtexploatör.

Då svensk skattelitteratur hittills saknat en systematisk framställning om beskattning av jordstyckningsrörelse har Muténs bok stort värde såsom upplysningskälla. Härtill bidrar en utförlig redovisning av rättsfallsmaterialet. I några fall beklagar man emellertid att författarens intresse för gällande rätt inte sträcker sig längre än vad som är nödvändigt för att påvisa rådande rättsosäkerhet.

Författarens tolkning av förefintliga rättsfall verkar vederhäftig. I fråga om en eller annan detalj kan man naturligtvis ha en annan uppfattning. Så t. ex. ifrågasätter Mutén om utgången i det s. k. Essinge-fallet (RÅ 1942 not 679) är förenlig med nuvarande praxis. Rättsfallet torde innebära att enbart en uppdelning av en fastighet i tomter för att därigenom

Open access från www.skattenytt.se, 2026-10-30 15:52:56

åstadkomma ett bättre försäljningsresultat inte indicerar rörelse i fall uppdelningen endast resulterar i ett mindre antal tomter. I detta fall, där beskattning för rörelse inte ägde rum, förslog fastigheten inte till mer än nio tomter. Ligger emellertid inte samma tankegång till grund för majoritetens uppfattning i rättsfallet RÅ 1956 not 1834? Här hade den skattskyldige, som inte blev beskattad, sålt fem tomter år 1943, tre tomter år 1944 samt ett mindre område för sammanläggning år 1946. Det må även framhållas, att den skattskyldige nödgats upprätta byggnadsplan för att få tillstånd att avskilja den första tomten. Utgången i målet torde ha blivit en annan om det inte gjorts sannolikt, att flera tomter inte kunde utvinnas av fastigheten.

Avdelningen om jordstyckningsrörelse och annan yrkesmässig fastighetshandel är betydligt lättillgängligare än obligationsdelen. I fastighetsdelen framträder ej heller de i förra avsnittet märkbara olägenheterna av Muténs speciella sätt att disponera materialet.

C. Slutord.

Ehuru kritiska synpunkter framförts, speciellt mot obligationsdelen, är ovanstående avsett såsom en introduktion. Framhållas må också att en bok såsom denna aldrig kan bli helt invändningsfri. Det är emellertid anmälarens förhoppning, att anmärkningarna inte skall avhålla utan snarare fresta till det närmare studium, som Muténs intresseväckande framställning om obligationer och fastighetsförsäljning förtjänar.

Noter.

[1] "Begreppet ränta har av praxis inte begränsats till årligt återkommande intäkt och utgift utan även ansetts omfatta engångskompensation för värdeminskning. Sambandet mellan räntefoten och möjligheten att erhålla värdeförsämringskompensation tycks därvid ha varit utslagsgivande." — Jfr även Skattetidn. 1959 s. 44, där jag anlagt likartade synpunkter på kostnad för inteckningsstämpel. På förekommen anledning vill jag emellertid understryka att där endast hävdats att ett låns ändamål inte borde inverka på frågan om avdragsrätt för kostnad avseende inteckningsstämpel. Därmed har emellertid inte hävdats att utgången i en kommande process skulle tänkas gå i konsekvent riktning. Tvärtom var uppsatsens syfte att understryka inkonsekvens i praxis. — För utgången i rättsfallet RÅ 1945 ref. 18 lärer emellertid släktskapet mellan ränta och inteckningsstämpel icke ha varit utan betydelse.

I detta sammanhang må påpekas, att inskränkningen — 39 § KL — i avdragsrätt för ränta å gäld, som belöper å vissa värdepapper, även ansetts tillämplig på förvaltningskostnader. Se utslag i RR d. 15/4 1959 angående AB L. M. Ericssons ink.tax. 1952

[2] Mutén går ej in på frågan huruvida agiovinst hos ett förvaltningsbolag utgör skattepliktig inkomst.

[3] Jfr utgången i ett av RR på besvär av Grenfors d. 5/5 1959 avgjort mål. G. hade utnyttjat honom såsom aktieägare i Sv. Handelsbanken tillkommande rätt att teckna aktier i Svenska Cellulosa AB. Vid teckningstillfället var värdet per teckningsrätt 4 kr. G. beskattades endast för ett värde av 3 : 50 kr per teckningsrätt. Han hade nämligen visat, att han senare under beskattningsåret köpt teckningsrätt för 3 : 50 kr.

[4] Jfr även s. 104 not 3 där en annan och mer godtagbar tolkning antyds.

Open access från www.skattenytt.se, 2026-10-30 15:52:56